

Світовий досвід організації наукової діяльності

Національна академія наук України: статистичний і наукометричний аналіз ефективності наукового потенціалу [Текст] / НАН України, ДУ «Ін-т дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва» ; [Б. А. Маліцький та ін. ; голов. ред. акад. НАН України В. Л. Богданов]. – Київ : Фенікс, 2018. – С. 84–92.

Регіональні міжнародні академічні організації, які складаються з індивідуальних членів різних країн

Академія наук Африки (African Academy of Sciences – AAS) була заснована однією з перших серед організацій цієї групи в 1986 р. Академія наук Африки (AAS) має три головних завдання: досягнення досконалості шляхом визнання учених континенту, здійснення консультативних і аналітичних функцій для розробки стратегій і політики континенту; виконанні ключових наукових, технологічних та інноваційних програм.

Персональний склад AAS складається з дійсних, асоційованих і почесних членів. Органи управління AAS – генеральна асамблея, керівна рада, виконавчий комітет та секретаріат. Генеральна асамблея складається з дійсних членів, які обирають президента AAS і членів керівної ради, а також затверджують програми Академії. Керівна рада обирається з 13 членів, і контролює виконання академічних програм, здійснює відбір та затвердження нових членів, готує порядок денний загальних зборів і призначає аудиторів.

Виконавчий комітет складається з президента, генерального секретаря, скарбника і виконавчого директора. Його завданням є контроль роботи інших комітетів, які створені керівною радою. Організація має п'ять регіональних офісів, кожен з яких очолюється одним з п'яти віце-президентів. Вибори в AAS відбуваються щорічно шляхом відбору і виконання всіх процедур оцінювання кандидатів. Комітети експертів оцінюють і відбирають кандидатури для обрання в Академію, а також оцінюють тих, хто рекомендував кандидатури для обрання, і після процедури голосування дійсними членами AAS, перелік обраних осіб затверджується керівною радою AAS. Крім того, щороку AAS вибирає, починаючи з 2015 р., на п'ять років перспективних учених як афілійованих членів, які молодші 40 років, мають вчений ступінь у галузі науки і досвід роботи за науковою спеціальністю в науково-дослідних установах.

У квітні 2017 р. в Академії було 330 дійсних, асоційованих і почесних членів з 38 країн, включаючи 31 країну Африки, США, Велику Британію, Данію, Індію, Канаду, КНР і ФРН, а також 15 афілійованих членів з 8 країн континенту. Найбільше представлені в AAS були Південно-Африканська Республіка (26 осіб), Нігерія (21 член) та Кенія (19 членів). У 2015 р. обрано 38 нових членів, з них 33 дійсних члени і п'ять асоційованих членів з Великої Британії, Індії, Канади та КНР.

У нинішньому стратегічному плані AAS (2013-2018 рр.) визначені шість галузей: зміна клімату; здоров'я і благополуччя; STEM (наука, технологія,

інженерія і математика); водопостачання і санітарія; продовольча безпека і здорове харчування; стійка енергетика.

AAS розпочала в 2015 р. програму, спрямовану на прискорене створення сучасного наукового потенціалу в Африці (Alliance for Accelerating Excellence in Science in Africa – AESA). Керівна філософія AESA полягає в тому, щоб підтримати найяскравіших людей в Африці, які працюють у потрібних місцях і середовищах, для реалізації ключових програм, які можуть сприяти науковій майстерності, лідерству та інноваціям, що впливає на здоров'я населення і проблеми розвитку континенту.

Академія Європи (Academia Europaea – AE) є найбільш численною з регіональних міжнародних академічних організацій, які складаються з окремих видатних учених і фахівців. Загальна кількість членів AE становить понад 4000 осіб (2016 р.), серед них було сімдесят два Нобелівських лауреата. Найбільше представництво в організації мають Велика Британія (610 членів), Німеччина (520 осіб), Франція (430 членів), Італія (230 членів), Нідерланди (185 членів), Швейцарія (170 членів), США (150 членів). У складі AE – дійсні члени НАН України, президент НАН України Б. Є. Патон, Ю. Ю. Глеба, О. М. Гузь, О. О. Кришталь, П. П. Толочко, а в 1991-2010 рр. – П. Г. Костюк.

Організація була заснована в 1988 р. відповідно до концепції єдиної Європи і працює в галузі природничих, соціальних і гуманітарних наук. Місія AE полягає в: сприянні більш широкого визнання цінності європейської науки і наукових досліджень; наданні рекомендацій національним урядам і міжнародним установам щодо питань стосовно науки. Персональний склад AE включає чотири категорії членів: звичайні члени, які є резидентами країн Європи; іноземні члени – учені, нерезиденти Європи, які тісно пов'язані з ученим співтовариством континенту; почесні члени – особи, які зробили значний внесок в роботу AE, і покровителі – окремі особи або організації, що надають допомогу Академії в різній формі.

Органами управління AE є загальні збори членів, рада і бюро ради. До складу ради входять президент, віце-президент, скарбник і три-шість інших членів. Бюро ради складається з президента, віце-президента і скарбника і трьох-п'яти інших членів. Усіх членів ради обирають на загальних зборах членів AE. Кожен член AE входить до однієї з 20 секцій. Члени секції обирають керівника секції, який входить до складу бюро ради. Повноваження всіх керівних осіб AE – три роки з можливістю одного переобрання. Академія має головний офіс в Лондоні, 4 представництва в Барселоні, Бергені, Вроцлаві, Кардіффі і інформаційний центр в Граці. Академія Європи разом з чотирма іншими загальноєвропейськими академічними організаціями утворили дорадчий консорціум, який надає науково-обґрунтовані міждисциплінарні поради для Європейської Комісії та радників вищого рівня.

Нагороди Академії: Медаль Еразмуса з 1992 р.; стипендії на честь А. Бюргена, президента-засновника Академії з 2010 р.; Золота медаль Академії з 1997 р. для нагородження не членів Академії і організацій;

російські нагороди з 1993 р. – 25 призів щорічно для молодих учених Росії з виплатою 1000 доларів США.

Європейська академія наук і мистецтв (European Academy of Sciences and Arts – EASA) заснована в 1990 р. в Зальцбурзі кардіохірургом Ф. Унгером, який здійснив першу в Європі успішну пересадку серця, архієпископом Відня кардиналом Ф. Кенігом і політологом та філософом Н. Лобковичем. Академія концентрує свої зусилля в трьох галузях: розвиток знань, поширення наукової інформації, а також реалізація міжнародних проектів. 1700 видатних учених і фахівців є членами Академії, в тому числі 29 Нобелівських лауреатів. В Академії представлені всі країни Європи, в тому числі два члени від України, а також фахівці з 27 країн інших континентів. Академія має 34 представництва, включаючи 27 країн Європи, штаб-квартиру ЮНЕСКО, Йорданію, Ізраїль і США (4 офіси).

Європейська академія наук (European Academy of Sciences – EAS) створена в 2003 р. і налічує приблизно 570 членів, з них понад 15 лауреатів Нобелівських премій. Її метою є розвиток науки і техніки задля зміцнення соціально-економічного розвитку Європи. У складі організації – три дійсні члени НАН України – О. М. Гузь і В. В. Панасюк, А. М. Самойленко, а в 2002-2015 рр. – В. В. Пилипенко. В організації дев'ять секцій. Постійний секретар Академії на 2014-2021 рр. – професор Х. Роде (Prof. Helene de Rode), правознавець з Бельгії. В Академії встановлені нагороди: нагорода Леонардо да Вінчі, медаль Б. Паскаля – до 6 нагород щорічно, нагорода для молодих учених.

Академія наук ісламського світу (Islamic World Academy of Sciences – IAS) була створена в 1986 р. як міжнародна академія наук, яка обслуговує 57 держав-членів Організації ісламського співробітництва. IAS є науковим консультативним органом Організації ісламського співробітництва і виконує функції товариства учених, яке пропагує цінності сучасної науки, шанує високі досягнення і поширює наукові відкриття через зустрічі і публікації, забезпечує форум, на якому обговорюється наука і наукові проблеми, та представляє академічне сховище історії науки, зокрема в контексті ісламської цивілізації.

У складі IAS два благодійники (принц Йорданського Хашимітського Королівства і президент Ісламської Республіки Пакистан), 12 почесних членів, виконавча рада і генеральна асамблея. Серед почесних членів два Нобелівських лауреати (Richard R. Ernst, премія з хімії 1991 р., Швейцарія та Ferid Murad, премія з медицини, фізіології 1998 р., США), представники потужних міжнаціональних компаній з Кувейту та Саудівської Аравії, президент Республіки Казахстан Н. А. Назарбаєв, колишні прем'єр-міністри Катару (Sheikh Hamad J.J.) та Малайзії (Dr. Mahathir Mohamad), генеральний секретар Організації ісламського співробітництва в 2004-2014 рр. (Ekmeleddin Ihsanoglu).

Виконавча рада складається з 12 членів, яких обирають на 4 роки на генеральній асамблеї. Генеральна асамблея складається із засновників і обраних членів, всі вони є дійсними членами IAS. Число дійсних членів IAS

станом на 1 грудня 2016 р. становило 110 осіб, в тому числі приблизно 10,0 % – жінки. Усі дійсні члени мають ранг професора і представляють понад 40 країн і широке коло наукових дисциплін. Президент Академії з 2013 р. – професор Абдельсалам ал-Майалі (Abdelsalam al-Majali), йорданський медик та політик, який двічі був прем'єр-міністром Йорданії.

Організація жінок в науці у світі, що розвивається (Organization for Women in Science for the Developing World – OWSD) є неурядовою організацією, яка була заснована в 1987 р. на базі офісів WAS в Трієсті, Італія. OWSD є першим міжнародним форумом, що об'єднує видатних жінок-учених з розвинених країн і країн, що розвиваються, для посилення їх ролі в процесі розвитку і сприяння збільшенню їх представництва в науково-технічному керівництві.

Відділення OWSD, які очолюють авторитетні експерти з провідних жінок-учених, встановлюються на всіх континентах. Персональний склад OWSD включає три категорії членів: дійсних, асоційованих і афілійованих членів. Загальна кількість членів, які працюють в розвинених країнах не повинна перевищувати 20 відсотків від їх загальної кількості. Особи, які бажають стати членом OWSD повинні подати письмову заяву до виконавчої ради. Рада приймає рішення і визначає категорію членства протягом трьох місяців. В OWSD було понад 5 300 дійсних членів жінок-учених з 250 країн і державних утворень у всьому світі (квітень 2017 р.). Розподіл членів між країнами в різних частинах світу був таким: Африка – 2 515 членів з 47 країн, арабський світ – 782 члени з 19 країн, Азія і басейн Тихого Океану – 1 354 члени з 40 країн; Латинська Америка і Карибський басейн – 624 члени з 30 країн; з інших 114 країн – 210 членів.

Генеральна асамблея членів є вищим органом OWSD і формує виконавчу раду, що складається з президента, чотирьох віце-президентів (по одному з кожного регіону), чотирьох членів (по одному від кожного регіону) і колишнього президента, і міжнародного секретаріату. Професор Д. Томсон (Jennifer Thomson), мікробіолог, член Академії наук Південної Африки, обрана в 2016 р. президентом OWSD.

В OWSD створені програми для допомоги бідним країнам з підготовки кваліфікованого персоналу в більш розвинених країнах, таких як Індія, Китай, Малайзія і 16 провідних наукових установах в Африці. Гранти OWSD надаються жінкам для отримання наукового ступеня Ph. D.: з країн Африки – 250 осіб, арабських країн (Ємен, Судан) – 40 осіб, Азії (Бангладеш, М'янма, Непал) – 50 осіб.

Фонд Elsevier, OWSD і TWAS встановили нагороду (OWSD-Elsevier Foundation Awards) для підтримки успішної кар'єри жінок-учених, які живуть і працюють у країнах, що розвиваються. П'ять жінок-учених з Африки, Близького Сходу, Азії, Латинської Америки і Карибського басейну щороку (з 2012 р.) отримують за їхні наукові досягнення нагороду з виплатою 5 тисяч доларів США, безкоштовну річну Science Direct підписку і безкоштовну участь у щорічній конференції Американської асоціації сприяння розвитку науки (AAAS), яка відбувається в США в лютому.

OWSD організовує щороку регіональні семінари для всіх аспірантів за місцем навчання, що надає можливість для зустрічей і співпраці з колегами в своїй галузі.

Молода академія Європи (Young Academy of Europe – YAE) була створена в 2012 р. для посилення впливу наукової молоді континенту на європейську наукову політику. Організація перебуває в стані реформування задля забезпечення участі в ній видатних молодих учених, а не тільки тих, хто раніше отримував гранти Європейської комісії. Кількість членів YAE встановлена в 500 осіб, сто з яких буде щорічно залишати лави організації, не перериваючи зв'язку з нею, а 100 нових членів будуть обрані.

Органи управління YAE: рада, яка представляє YAE в Академії Європи та в інших організаціях, голова, його заступник і три відділи фізичних та інженерних наук, наук про життя, соціальних і гуманітарних наук.

Арабо-Німецька молода академія природничих гуманітарних наук (Arab-German Young Academy of Sciences and Humanities – AGYA) була створена в 2013 році в Берлін-Бранденбурзькій академії природничих і гуманітарних наук за участю Університету Перської затоки в Бахрейні як перша двостороння молода академія у всьому світі. Із 600 кандидатів з 22 країн, які виявили бажання працювати в складі AGYA, були відібрані 25 арабських і 25 німецьких учених. AGYA прагне створити співтовариство видатних дослідників, які знаходяться на початку своєї академічної кар'єри. Потенційними членами AGYA є молоді дослідники з Німеччини і 19 арабських країн.

У Латинській Америці функціонують дві регіональні академії – **Академія наук Латинської Америки** (Academia de Ciencias de America Latina – ACAL), заснована в 1982 р. та **Карибська академія наук** (Caribbean Academy of Science – CAS) заснована в 1988 р. Загальна кількість членів цих академій визначена в 170 та 200 осіб, відповідно, а завдання цих інституцій полягає в забезпеченні форуму для обміну між вченими з важливих питань, пов'язаних із застосуванням науки і техніки в цілях розвитку Латинської Америки і Карибського басейну. Однак відомості, які є на сайтах цих організацій застарілі, що в цілому відповідає низькій активності академічних організацій країн Латинської Америки.